

Dalyvio ribos ir paribiai

Diana Žėkienė

Vilniaus kolegijos Sveikatos priežiūros fakultetas

Dalyvis – veiksmožodžio forma, turinti ir veiksmožodžio, ir būdvardžio ypatybių. Apie jį gana daug kalbama mokykloje, tačiau jis vis tiek daugeliui lieka paslaptingas, iki galo nepažinomas. Dalyvis, kaip veiksmožodžio forma, pradėta skirti jau pirmosiose lietuvių kalbos gramatikose. Kalikstas Kasakauskis ir Kristupas Daukša juos vadino **vardžodžiais**, Juozas Čiulda – **vardažodžiais**, Simonas Daukantas – **veikrodvardžiais**, Motiejus Marcinkis – **žodvardžiais**, Antanas Baranauskas su Mykolu Miežiniu – **žodžvardžiais**. Dabartinio dalyvio termino autorius yra Kazimieras Jaunius. Dalyvio terminas įsigalėjo 1897 m. su K. Jauniaus „Lietuvišku kn. Jaunio kalbomokslu“ ir 1911 m. gramatika. Beje, Jonas Jablonskis savo pirmojoje 1901 m. gramatikoje dalyvius dar vadino **veiksmavardžiais**, o nuo 1919 m. gramatikos jau tik K. Jauniaus naujadaru – **dalyviais**. Šioje gramatikoje pradėti vartoti ir **padalyvio** bei **pusdalyvio** terminai.

Dalyvio daryba gana turtinga, tačiau seniai nusistovėjusios jo vartojimo taisyklės nustato, kad dalyvis yra dviejų rūšių: **veikiamasis** – pasakoma, kad veiksmą atlieka pats veikėjas (vadovaujantis (-i), įtikinantis (-i), aiškinantis (-i), vykdančias (-i), raminantis (-i), gaivinantis (-i) ir kt.), ir **neveikiamasis** – kai veiksmą atlieka kas kitas iš šalies (vadovaujamas (-a), įtikinamas (-a), aiškinamas (-a), vykdomas (-a), raminamas (-a), gaivinamas (-a) ir kt.).

Kad skirtumas būtų akivaizdus, galima palyginti:

skaitantis žmogus – skaitoma knyga

įvykį tiriantis asmuo – tiriamas asmuo

gydantis žmogus – gydomas žmogus

pasiuokojantis gelbėtojas – pasiaukojamas darbas

Taigi su veikėjo nereiškančiais daiktavardžiais daikto paskirčiai, rūšiai, tipui nusakyti veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyviai nevertotini, pvz.:

ne raminantys, bet **raminamieji** vaistai

ne drėkinantis, bet **drėkinamasis** kremas

ne gaivinantis, bet **gaivinamieji**, gaivieji gėrimai

ne vadovaujantis, bet **vadovaujamas** darbas

ne aiškinantis, bet **aiškinamasis** raštas

ne gydančios, bet **gydomosios** žolelės...

Be to, derėtų atkreipti dėmesį – kai neveikiamaisiais dalyviais nusakoma daiktų ar reiškinių rūšis, turi būti vartojamos įvardžiutinės formos: raminamieji vaistai, drėkinamasis kremas, gaivinamieji gėrimai, vadovaujamas darbas, aiškinamasis raštas, gydomosios žolelės...

Kalbos vartoseną rodo, kad nurodant rūšį neveikiamųjų dalyvių vietoje neretai vartojamos veikiamųjų dalyvių esamojo laiko formos. Gal būtų lengviau taikyti minėtą taisyklę, jei suprastume, kad žodžiai *faktas, vaistai, kremas, gėrimai, darbas, raštas, žolelės* ir pan. nereiškia veikėjo, todėl su jais turi būti vartojami **tik neveikiamieji dalyviai**.

Dalyviai dažnai vartojami medicinos terminuose, todėl yra svarbūs profesinėje veikloje. Sudarant dalyvio terminus dažnos ir naudininko vartojimo ydos – **naudininkas nevertojamas daiktų paskirčiai nusakyti**, reikia kilmininko:

Taigi kaip vartoti: skausmą slopinantys medikamentai ar slopinamieji medikamentai, medikamentai skausmo slopinimui ar skausmo slopinamieji medikamentai?

Terminui įvardyti vartojamas kilmininkas ir neveikiamoji įvardžiutinė dalyvio forma:

skausmo slopinamieji medikamentai, kraujospūdžio reguliuojamieji preparatai, veido odos maitinamasis kremas, pragulų gydomieji tvarsčiai, akių gleivinės drėkinamieji lašai, imuniteto stiprinamieji vitaminai, jutimų slopinamieji vaistai, slaugos ir palaikomojo gydymo priemonės, asmens privalomasis sveikatos draudimas, padikaulio koreguojamosios operacijos, kraujagyslių plečiamieji vaistai, stuburo stiprinamoji mankšta, kraujo skystinamieji preparatai, vidurių laisvinamieji vaistai, nugaros atpalaiduojamieji pratimai, kūno maitinamasis kremas, veido valomoji procedūra...

Atrodytų, koks skirtumas – veikiamasis ar neveikiamasis dalyvis. Tačiau prasminga Blezo Paskalio mintis: „Kitaip sudėlioti žodžiai turi kitokią prasmę, o kitaip sudėliotos prasmės – kitokį poveikį.“